

MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedenbouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplan-indeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnteriseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedenbouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedenbouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.

In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnteriseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE BEMMEL

INHOUDSOPGAVE

	Blz.
1. <u>INLEIDING</u>	3
2. <u>BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK</u>	5
3. <u>INFRASTRUCTUUR</u>	7
4. <u>NEDERZETTINGSSTRUCTUUR</u>	9
4.1. Algemeen	
4.2. Functionele ontwikkelingen	- periode 1800-1850 - periode 1850-1900 - periode 1900-1940
4.3. Stedebouwkundige structuur:	- Bemmél - Angeren - Doornenburg - Haalderen - Verspreide bebouwing
4.4. Ontwikkelingen na 1940	
4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing	
4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Bemmél 1850-1940	
4.7. Bijzondere gebieden	
<u>GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR</u>	16

1. INLEIDING

De gemeente Bemmell bevindt zich in het zuidoostelijk gedeelte van de Over-Betuwe, behorend tot het inventarisatiegebied Midden-Gelderland en heeft een oppervlakte van 4.271 hectare. Behalve de hoofdkern Bemmell bestaat de gemeente uit de kernen Angeren, Doornenburg, Haalderen en Ressen (zie afbeelding 1).

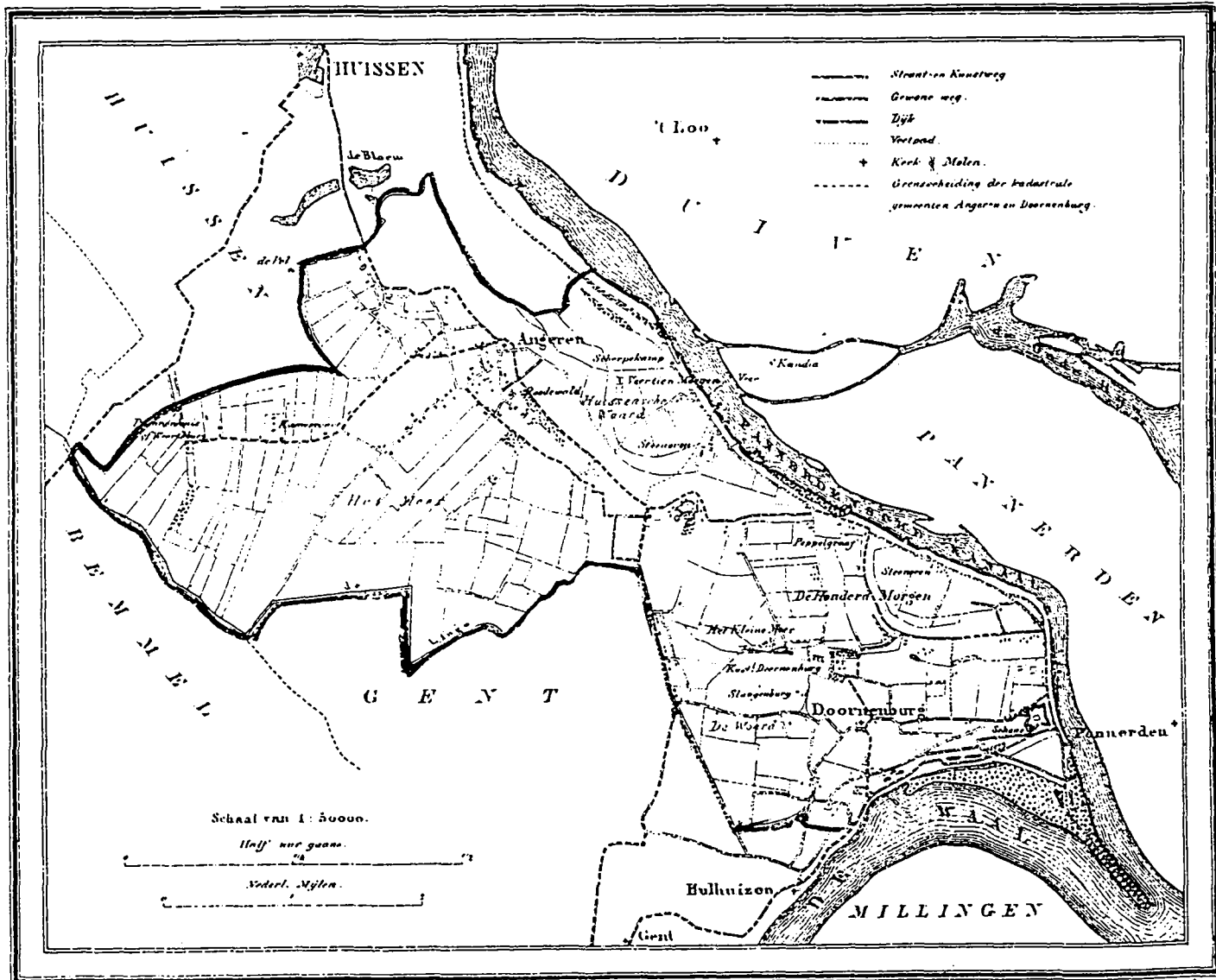
In het zuiden grenst de gemeente Bemmell aan de gemeenten Gendt, Ubbergen en Millingen aan de Rijn. De Waal vormt ten aanzien van beide laatstgenoemde gemeenten de geografische begrenzing. In het oosten grenst de gemeente Bemmell aan de gemeenten Rijnwaarden en Huissen. Hier vormt het Pannerdens Kanaal de geografische begrenzing. In het noorden grenst de gemeente Bemmell aan de gemeenten Huissen en Arnhem. In het westen grenst de gemeente Bemmell aan de gemeenten Elst en Valburg. Weteringen, pijpen en zegen bepalen voor een belangrijk deel de grens van de gemeente Bemmell met de omliggende gemeenten.

De economische ontwikkeling in de periode 1850-1940 heeft zich tot de groente- en fruitteelt en de baksteenindustrie beperkt. De bevolkingstoename is niet spectaculair: van ruim 4.000 inwoners in 1850 tot ongeveer 7.500 inwoners in 1940.

Op 1 januari 1989 telde de gemeente Bemmell 15.841 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Bemmell omstreeks 1867

GEMEENTE BEMMEL.
Kadastrale Gemeenten Angeren en Doornenburg.

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Rijn en Waal hebben een hoofdrol gespeeld in de ontstaansgeschiedenis van de Over-Betuwe. Deze geschiedenis wordt gekenmerkt door rivierverleggingen en overstromingen.

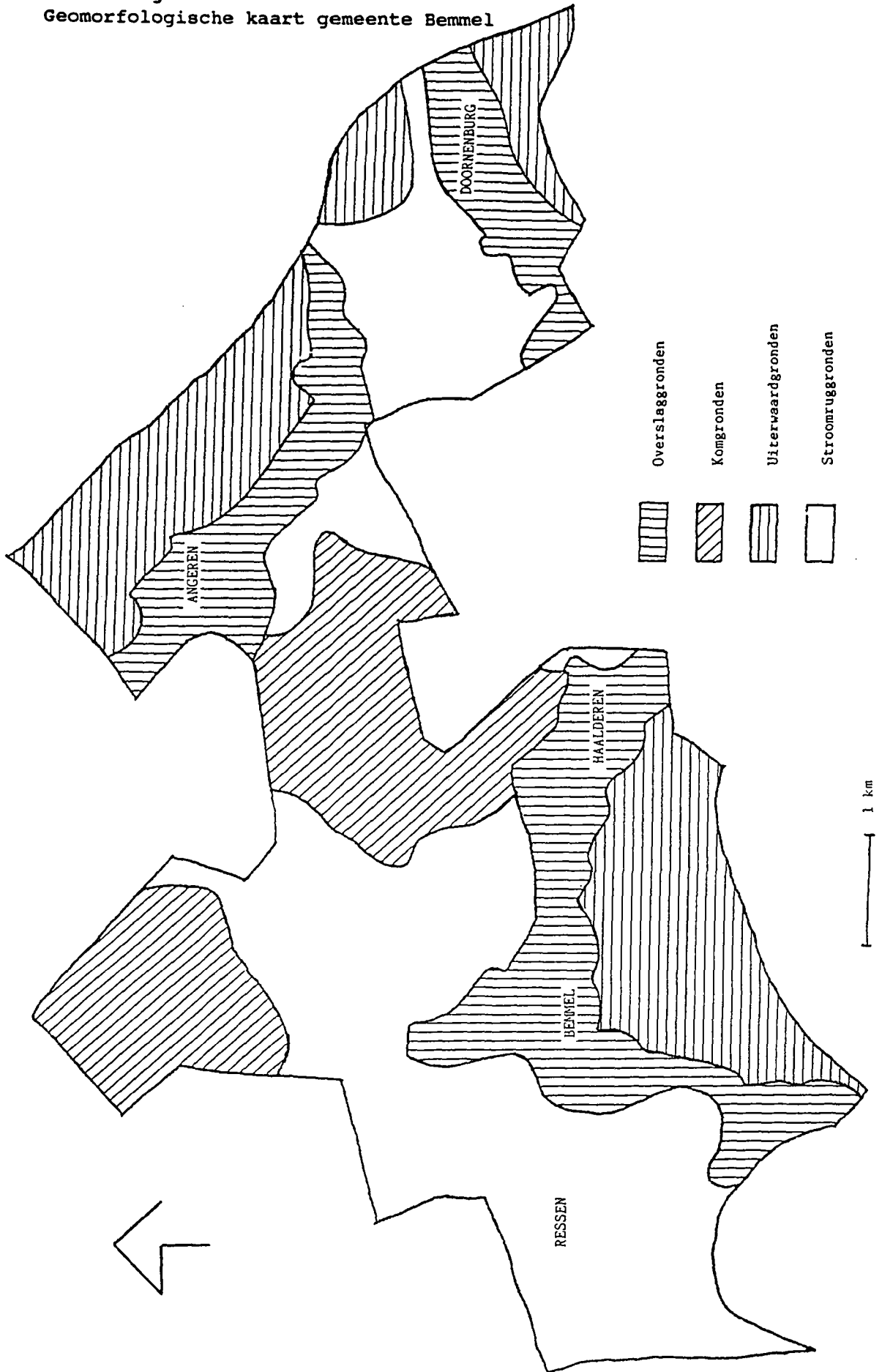
Vanaf ca. 5000 v. Chr. zijn in een voortdurend meanderend proces stroomruggen gevormd. Een van deze stroomruggen is gelegen tussen Bommel en Driel, die in een smalle vertakking Huissen bereikt. Ook tussen Doornenburg en Huissen zijn stroomruggen gevormd. Tussen de stroomruggen zijn komgronden ontstaan, als gevolg van een stagnerende waterafvoer. Ten noorden van Haalderen, vrijwel direct ten oosten van de stroomrug Bommel-Driel ligt ook een gebied met komgronden (zie afbeelding 2). Vanaf de aanleg van de oudste kaden en dijken (12e-14e eeuw) zijn uiterwaarden gevormd. Deze zijn voortdurend aan veranderingen onderhevig geweest als gevolg van dijkdoorbraken en de meanderende werking van de rivier. De vele overstromingen en dijkdoorbraken hebben het grondgebied van de gemeente Bommel afgedekt met overslaggronden.

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de stroomruggen, overslaggronden, komgronden en uiterwaarden. Akker- en tuinbouw werd aangetroffen op de stroomruggen en overslaggronden. De verbouw van tarwe en aardappelen nam een groot deel van het bouwland-areaal in beslag. Vanaf 1860 werd ook tabak en fruit geteeld. In de komgronden vond weidebouw plaats. De klei in de uiterwaarden was als grondstof geschikt voor de baksteenindustrie.

Grootgrondbezit beperkte de uitbreidingsmogelijkheden van de pachtboeren. Blokverkaveling werd aangetroffen op de stroomruggen. In de komgronden werd strookvormige verkaveling toegepast. Tussen Angeren en Doornenburg stroomt de Linge in een laaggelegen geul van een oude Rijngeul. Hierlangs wordt het overtollige water van de Betuwe afgevoerd.

De bewoningsconcentraties rond Bommel, Angeren, Ressen, Haalderen en Doornenburg bevonden zich op oude woerden (huisterpen). De woerden van Ressen (Woerd en Kerkenhof), Bommel (Heuvel en Cuperswei), Haalderen (Groot Baal en Klein Baal), Doornenburg (Woerd) en Angeren (Zwartehof) zijn alle gelegen op de overgang tussen stroomruggen en komgronden. In Bommel is de stroomrug het breedst. De bewoning heeft zich hier meer dan elders in de gemeente verspreid. Langs de voormalige veedriften (naar de lager gelegen terreingedeelten) heeft in eerste instantie een geringe uitbreiding van de nederzettingen plaatsgevonden. De aanwezigheid van diverse adellijke huizen (Ressen, Haalderen, Bommel, Doornenburg) is van invloed geweest op de verspreide ligging van de kernen.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Bemmelen

3. INFRASTRUCTUUR

De hoofdwegen in de gemeente Bemmelen volgen het stroomrugpatroon. Het betreft de weg over de Waaldijk langs de Waal, de weg van Bemmelen naar Elst via Ressen (Ressensestraat), de weg tussen Bemmelen en Huissen (Karstraat), de weg tussen Bemmelen en Haalderen (V.d. Mondeweg), de Pannerdenseweg en de Rijndijk in Doornenburg en de weg tussen Huissen, Angeren en Doornenburg (Rijndijk, Leutsestraat, Lodderhoeksestraat en Krakkedel).

In het lager gelegen terreingedeelte, waarin de Linge stroomt, zijn geen hoofdwegen aanwezig. Het afwateringsstelsel van inmiddels gedempte zegen, pijpen en weteringen bepaalt hier de wegenstructuur.

Belangrijke waterwegen waren de Waal en het Pannerdens Kanaal. Rond 1400 stroomde de Waal pal ten zuiden van Bemmelen. Ruim 2 eeuwen later breidde de meanderingen zich in zuidelijke en westelijke richting uit. Sindsdien zijn ten zuiden en zuidoosten van Bemmelen de brede Bemmelse en Gendtse uiterwaarden gevormd. Het Pannerdens Kanaal werd rond 1707 gegraven in een oude Rijngemaal. De Grift, die in 1608 werd gegraven en in de 18e eeuw werd gedempt, vormt het tracé van de oude rijksweg Nijmegen-Arnhem, via Elst.

De oudste dijk, de Rijndijk, dateert vermoedelijk uit de 13e eeuw. Rond de 15e eeuw werden hierop dwarsdijken aangelegd. De oudste delen van de dijk langs de Waal ten zuiden van Bemmelen naar Lent en Doornenburg waren omstreeks 1400 gereed. Omstreeks 1600 vormde deze dijk een ononderbroken verbindingen. Het proces van bedijking heeft zich voortgezet tot in de 18e eeuw.

In de 18e eeuw werd een stervormige versterking, De Sterreschans, gebouwd in het gebied tussen Waal en Pannerdens Kanaal. Het terrein waarop het fort stond is na de laatste wereldoorlog opgehoogd. Alleen een lage dam die een zigzagvorm vertoont resteert nog. In de 19e eeuw werd de functie van de versterking door het sperfort Pannerden overgenomen, dat in 1869-1871 werd gebouwd. In 1879 werd de spoorlijn Nijmegen-Arnhem aangelegd. Nabij Ressen werd een klein station gebouwd, dat reeds enkele jaren later alweer moest sluiten. Het opheffen van de spoorwegstations in Ressen en Lent werd in het begin van de 20e eeuw gecompenseerd door de stoomtramverbindingen vanuit Elst en Lent naar Bemmelen, Doornenburg en Huissen.

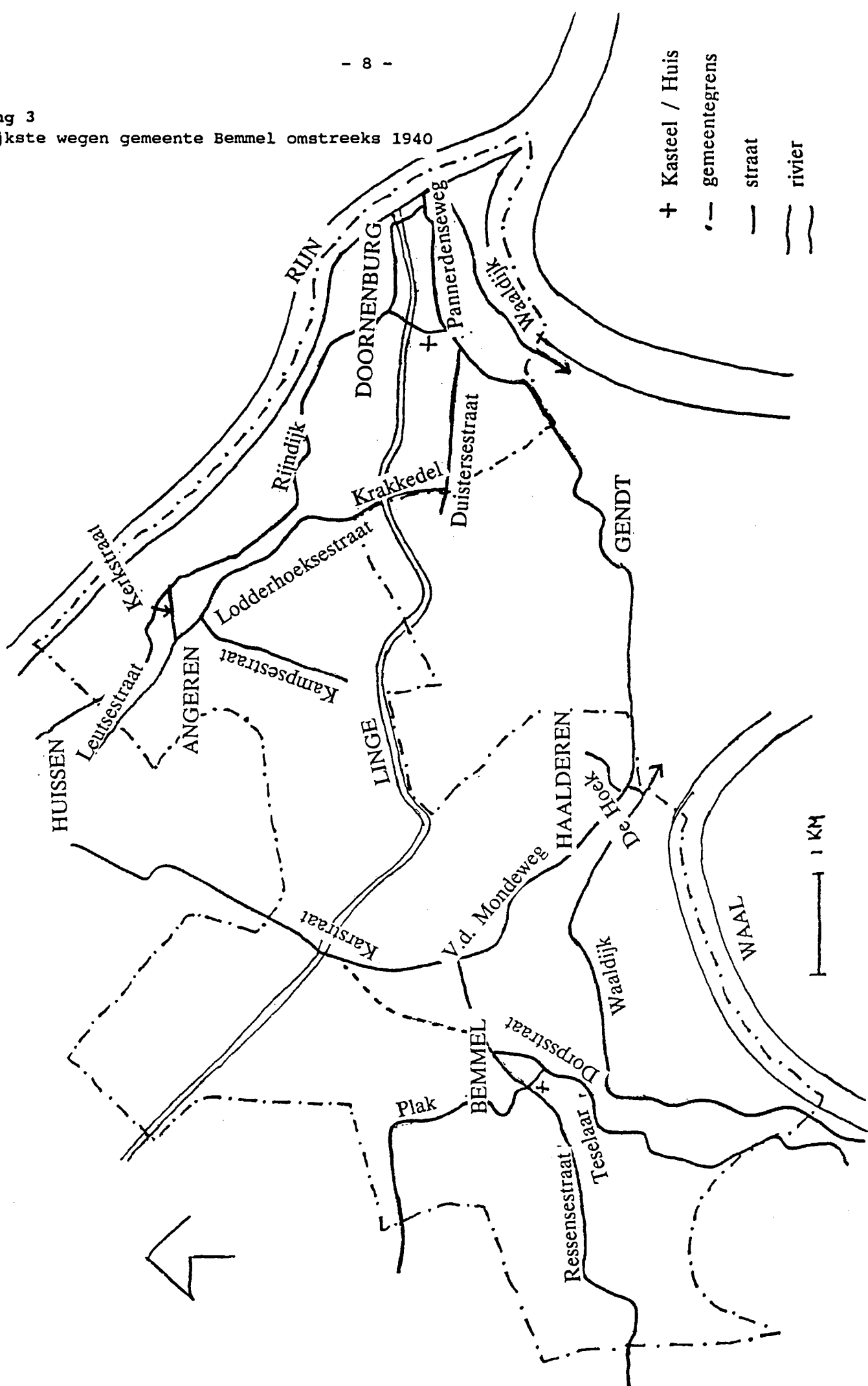
De veren Doornenburg-Millingen aan de Rijn en Angeren-Loo zijn inmiddels opgeheven. Het Pannerdense Veer (Doornenburg-Pannerden) is thans nog in de vaart.

In 1920 werd Bemmelen aangesloten op het provinciale elektriciteitsnet van de P.G.E.M.

Na 1945 werd Bemmelen aangesloten op het leidingwaternet.

Afbeelding 3
Belangrijkste wegen gemeente Bommel omstreeks 1940

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

In de 7e eeuw werd Ressen reeds schriftelijk vermeld. De overige nederzettingen in de 9e eeuw. In de Karolingische ontginningsperiode zijn diverse hoeven in de Over-Betuwe ontstaan, die later zijn uitgegroeid tot kleine centra. Bommel heeft in de Middeleeuwen op de handelsroute Nijmegen-Arnhem/Huissen gelegen, die de stroomruggen heeft gevolgd. Na de aanleg van de Grift in 1608 en verminderingen van de handel vanuit Nijmegen nam de doorvoerfunctie van Bommel af. De strategische betekenis van de Over-Betuwe daarentegen is vanaf de 14e eeuw toegenomen. In het gebied bevonden zich diverse adellijke huizen (Ressen, Doornenburg, Bommel, Haalderen). De nederzettingen langs de Waal hebben het vaak zwaar te verduren gekregen. Aan Haalderen is verschillende keren grote waterschade toegebracht. Doornik verdween in 1799 nagenoeg als gevolg van een dijkdoorbraak. Aan het eind van de 18e eeuw na de indijking van de uiterwaarden, werden de eerste steenovens gebouwd onder Haalderen en Gendt.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850

In het begin van de 19e eeuw was de bevolking in de gemeente Bommel hoofdzakelijk gericht op de landbouw. Voor de tabakskerverij was de tabaksteelt van groot belang. Grootgrondbezit beperkte de uitbreidingsmogelijkheden van de pachtboeren. Van industrie was op bescheiden schaal sprake. De bierbrouwerij en klompenmakerij en ook de tabakskerverij bevonden zich nog op ambachtelijk niveau. In de uiterwaarden werden steenovens geplaatst. De steenfabriek in Angeren (1825) was een van de grootste in de gemeente Bommel. Rond 1850 stonden 3 steenfabrieken in de Bommelse Uiterwaarden en 3 steenfabrieken in de uiterwaarden tussen Doornenburg en Angeren. Tezamen leverden de 6 steenfabrieken zo'n 300 arbeidsplaatsen op.

Periode 1850-1900

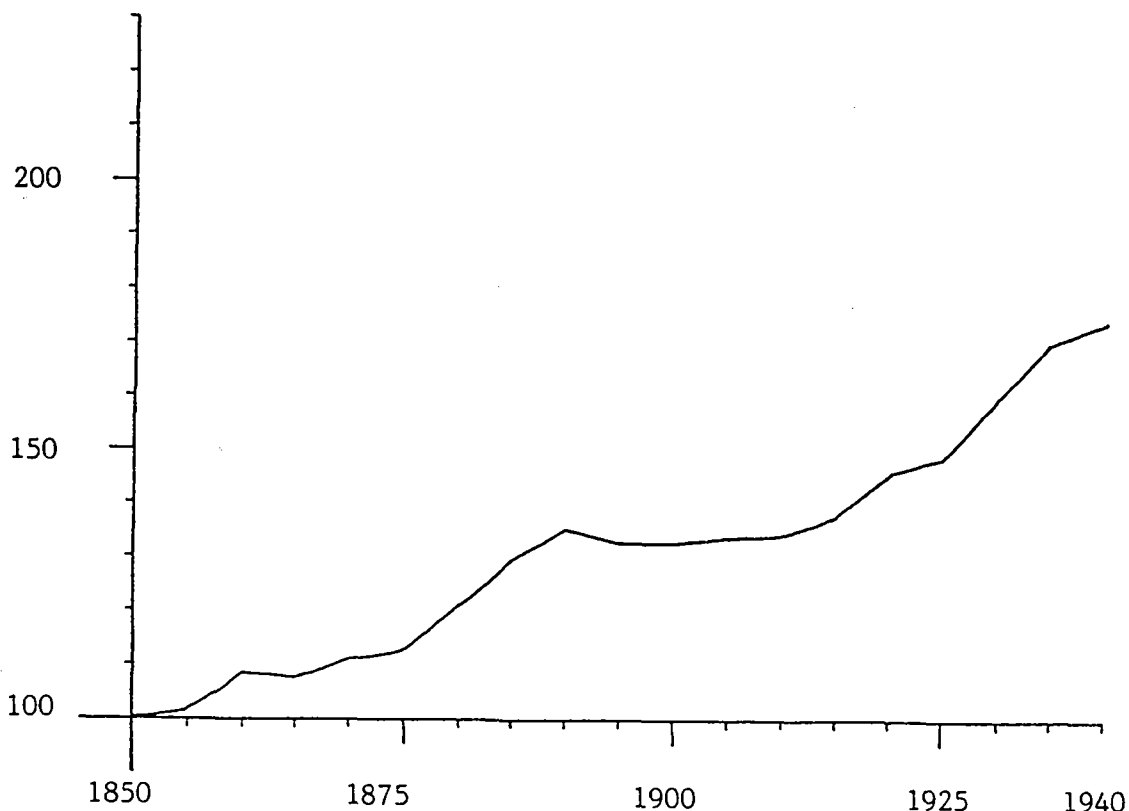
De kleiwinning in de uiterwaarden en de verwerking van klei in de 7 steenfabrieken in 1858 leverde zo'n 500 arbeidsplaatsen op. Eén van de fabriekseigenaren had een baggermachine in gebruik voor de winning van grind, dat in de wijde omtrek verkocht werd. De handel in bakstenen en grind bleef tot aan de eeuwwisseling de belangrijkste bron van inkomsten buiten de landbouw.

Vanaf het midden van de 19e eeuw nam de vraag naar fruit en bloemen toe. In 1857 werd 'de bloemenkast' geïntroduceerd vanuit Lent. Tien jaar later deed de conservenindustrie zijn intrede (appels, bieten). In 1891 telde de gemeente 5 steenfabrieken, 2 pannenfabrieken en een appelsiroopfabriek. De tabaksteelt en de sigarenwaterij verdwenen omstreeks 1900. De klompenmakerij bleef belangrijk. Enkele jaren later werden nog een steenfabriek en een roomboterfabriek opgericht.

Tussen 1875 en 1890 nam het bevolkingsaantal met zo'n 20% toe (zie afbeelding 4). Dit hield verband met de opkomende, arbeidsintensieve fruitteelt en de registratie van seizoenswerknemers (met name in de baksteenindustrie).

Afbeelding 4

Bevolkingsontwikkeling gemeente Bemmel 1850-1940
(indexcijfers: 1850, 4.316 inwoners = 100)

Periode 1900-1940

Tot aan de Eerste Wereldoorlog leek het economisch leven in de gemeente Bemmel te stagneren. De ongeveer 6.000 inwoners verdienden hun brood in de landbouw. De boeren pachtten de grond van grootgrondbezitters en teelden vooral rogge en aardappelen.

In de appelsiroopfabriek werkte een handjevol werknemers. De roomboterfabricage had te lijden onder de geringe welvaart van de bevolking, waardoor deze betrekkelijk dure produkten nauwelijks verkocht werden. Bovendien waren de vele landbouwbedrijven grotendeels zelfvoorzienend. Kort voor de Tweede Wereldoorlog trad wijziging op in deze situatie. De omschakeling van landbouw naar fruitteelt zette door. De fruitteelt nam de meest prominente plaats in in de landbouwproductie.

Tussen 1912 en 1920 trok de werkgelegenheid in de baksteen- en pannenfabricage aan. In 1921 stonden 4 steenfabrieken en een pannenfabriek in de gemeente Bemmel geregistreerd, met tezamen zo'n 400 arbeidsplaatsen (350 in 1900). In de jaren '20 nam de werkgelegenheid in de baksteenfabricage weer af. De jaren '30 werden in de gemeente Bemmel gekenmerkt door grote werkloosheid onder de steenfabrieksarbeiders. Ondanks werkverschaffingsprojecten - zoals de verbetering van de hoofdwegen - was het werk in de bouwnijverheid onvoldoende om aan de grote werkloosheid het hoofd te kunnen bieden.

4.3. Stedebouwkundige structuur

Bemmel

Omstreeks 1850 bestond Bemmel uit een lintvormige noord-zuidas (Karstraat, Dorpsstraat) met landgoederen en Huis Bemmel. De lintvormige bebouwing bestond uit woon- en agrarische bebouwing. In de periode 1850-1940 werd verder lintvormig gebouwd langs de Dorpsstraat, Teselaar, Oude Kerkhof en meer noordelijk langs De Plak, Vossenhol en Karstraat. Tussen 1900 en 1940 verdichtte de bebouwing zich langs de Ressensestraat. De Karstraat werd mede in verband met de aanleg van de A15 in de jaren '70 van deze eeuw gereconstrueerd.

Angeren

Omstreeks 1850 bestond Angeren uit verspreide boerderijbebouwing langs de Kampsestraat en de Kerkstraat. In de periode 1850-1940 vond verdichting van boerderijbebouwing langs de Kampsestraat/Molenstraat en woonbebouwing langs de Kerkstraat plaats.

Doornenburg

Omstreeks 1850 bestond Doornenburg uit verspreide boerderijbebouwing met een kleine concentratie nabij de kruising Pannerdenseweg en Kerkstraat en het Pannerdense veer.

In de periode 1850-1940 werden boerderijen gebouwd langs de Koffiemolen en Lingeweg (beide wegen lopen noordelijk parallel aan de Linge). Woonbebouwing werd gerealiseerd langs Rijnstraat, Kasteelsepad en Kerkstraat. In het oostelijk deel langs de Pannerdenseweg werden grotere boerderijen en woonhuizen gebouwd.

Haalderen

Omstreeks 1850 bestond Haalderen uit lineaire bebouwing langs de Hoek. In de periode 1850-1940 vond aansluitend op de bestaande bebouwing beperkte uitbreiding plaats.

Verspreide bebouwing

Omstreeks 1850 bevond zich westelijk van Bemmel Ressen, dat bestond uit een concentratie van enkele grote boerderijen. In de periode 1850-1940 werd aan de spoorlijn een klein station gebouwd, dat slechts een korte periode als zodanig heeft gefungeerd.

4.4. Ontwikkelingen na 1940

De fruitteelt neemt een belangrijke plaats in in het economisch leven in de gemeente Bemmel. Ressen lijkt als enige plaats in de gemeente Bemmel geen kernvorming of zelfs nieuwbouw in groots opgezette wijken te hebben doorgemaakt. Het verkeersknooppunt Ressen grenst aan het oude dorp. Momenteel is de aanleg van de A15 gestaakt bij het bereiken van de Van Elkweg, de hoofdweg tussen Huissen, Bemmel en Gendt.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen

In de gemeente Bemmeloorden worden uit de periode 1850-1940 nagenoeg geen karakteristieke woonhuistypen aangetroffen. Wel karakteristiek zijn de huizen uit de wederopbouwperiode tijdens en kort na de Tweede Wereldoorlog. Ze zijn gebouwd in de trant van de Delftse School.

Werken

De karakteristieke bebouwing van Bemmeloorden in de categorie werken bestaat uit een beperkt aantal dijkhuisjes. De dijkhuisjes die de dijkverzwaring hebben overleefd zijn alle gelegen aan de Rijndijk te Doornenburg en dateren vermoedelijk uit het 2e en 3e kwart van de 19e eeuw.

Van de baksteenindustrie treffen we nog restanten aan: 2 schoorstenen van voormalige steenfabrieken aan de Polder te Haalderen en de resten van een veldoven aan de Roswaard te Doornenburg.

Van de vooroorlogse glastuinbouw treffen we in Bemmeloorden geen bouwwerken meer aan. Wel ligt aan Het Bosch nog een glazen tuinbouwkas die dateert van vlak na de Tweede Wereldoorlog, maar gebouwd is volgens een vooroorlogs concept. De 4 compartimenten met en glazen bedekking steunen op betonnen kniespanten met gebogen onderrand. Daarnaast staat de schoorsteen - te dateren 1930-1940 - van het voormalige stookhuis, waarmee de kassen verwarmd werden.

Karakteristiek, en daterend uit de wederopbouwperiode na de Tweede Wereldoorlog, zijn boerderijen gelegen ten noorden van Bemmeloorden en Haalderen. Ze zijn alle gebouwd in de trant van de Delftse School en zijn zeer fraai in het landschap gesitueerd.

Infrastructuur

Karakteristiek in de categorie infrastructuur zijn de grenspalen die aan de Waaldijk en de Rijndijk liggen en vermoedelijk dateren uit de 2e helft van de 19e eeuw.

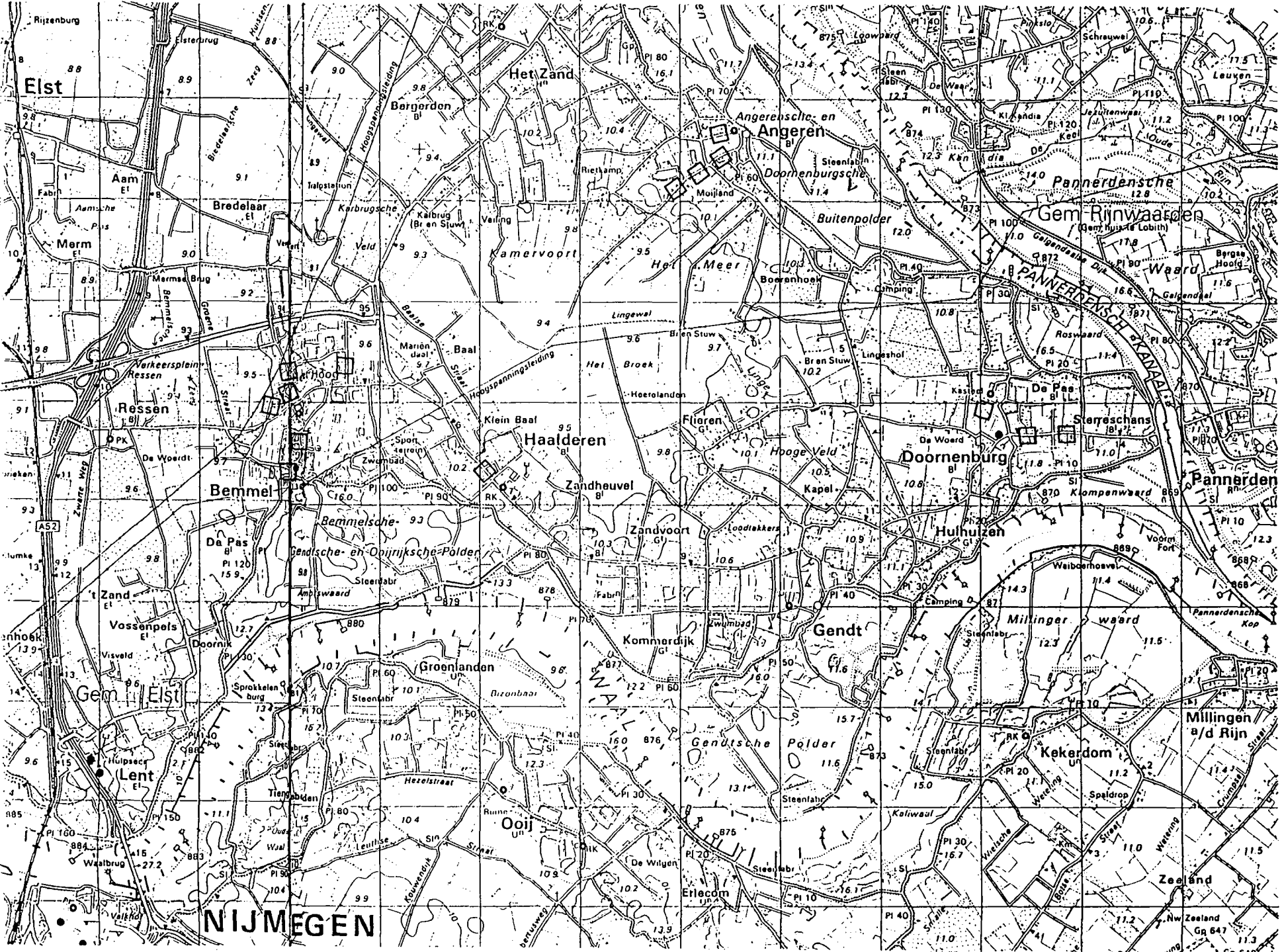
Aan de Waaldijk te Doornenburg, vlak voor de splitsing met de Rijndijk, ligt een karakteristiek veerhuis, Den Holenoever genaamd.

Maatschappelijke voorzieningen

In de plaats Haalderen heeft de vooroorlogse baksteenindustrie zijn stempel gedrukt op het centrum. De R.K. kerk, (naar een ontwerp van de architect Valk), de pastorie en de voormalige kosterwoning annex schooltje, zijn alle in de jaren '30 van deze eeuw gebouwd met bakstenen van een opvallend groot formaat en van een grote diversiteit. Ook op het kerkhof dat achter de R.K. kerk is gelegen, treffen we voornamelijk bakstenen grafplaten en grafhuizen aan.

In Angeren staan een R.K. kerk en daarnaast gelegen pastorie die ontworpen zijn door N. van der Laan in de stijl van de Vroege Bossche School. Daterend uit 1951-1952, roept deze kerk de vroeg-christelijke bouwkunst in herinnering.

In Doornenburg ligt Fort Pannerden. Vanuit het fort dat dateert van 1869-1871, overziet men de Rijn en zijn splitsing in Rijn en Waal.

NIJMEGEN

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Bemmelen 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding	Type-omschrijving	Bijzondere gebieden
-----------------	-------------------	---------------------

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen
  - functie: gemengd of wonen
  - niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 15) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisatie zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.

Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

In de gemeente Bemmelen komen geen bijzondere gebieden voor uit de periode 1850-1940.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

- I. Intrinsieke stedenbouwkundige kwaliteit, zoals:
  1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
  2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
  3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
  4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)

- II. Bijzondere historische betekenis, zoals:
  1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
  2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedenbouwkundig denken;
  3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)

- III. Stedenbouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:
  1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
  2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
  3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel

- IV. Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)

- V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

- * Rijks Archief in Gelderland
- * Gemeente Bemmelen
- * Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleidswetenschappen
- * Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
- * Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeelding

- * Afbeelding 1 Gemeente Bemmelen omstreeks 1867
- * Afbeelding 1a Gemeente Bemmelen omstreeks 1865
- * Afbeelding 2 Geomorfologische kaart gemeente Bemmelen
- * Afbeelding 3 Gemeente Bemmelen, belangrijkste wegen omstreeks 1940
- * Afbeelding 4 Bevolkingsontwikkeling gemeente Bemmelen 1850-1940
- * Kaart 1 Typologie uitbreidingen gemeente Bemmelen 1850-1940

Geraadpleegd kaartmateriaal

- * Topografische kaart 1/25.000, 1/50.000, diverse jaargangen
- * Rivierkaart 1/10.000, circa 1915
- * Topografische en Militaire Kaart 1/25.000, 1850-1864
- * Kaartenboek van Gelderland 1843
- * J. Kuyper, Gemeentatlas van Gelderland, 1868, Leeuwarden 1970

Literatuur

- * Bredie, A., *Toegang tot het verleden van de dorpen Ressen-Doornik, Bemmél, Haalderen, Gendt, Doornenburg, Angeren, Bemmél*, 1970
- * Deelen, H. van, *Een ommeegang door Angeren*, Arnhem, 1983
- * Egberts, H., *De bodemgesteldheid van de Betuwe*, Den Haag, 1950
- * Eijnden, J. van de, *Functioneel structuuronderzoek der gemeente Bemmél*, Nijmegen, 1963
- * Gemeente Bemmél, *Sociaal-geografische beschrijving van de gemeente Bemmél*, Bemmél, 1981
- * Gorissen, F., *Stede-atlas van Nijmegen*, Brugge, 1956
- * Kehl, P.A.M., *Historische schetsen van eenige dorpen en kasteelen in de Over-Betuwe*, Nijmegen/Bemmél, 1910
- * Ven, G.P. van der, *Aan de wieg van Rijkswaterstaat; het graven van het Pannerdens Kanaal*, Zutphen, 1976
- * Ven, G.P. van der, *Grensproblemen aan de bovenrivieren in de 18e eeuw, in: Historisch Geografisch Tijdschrift*, 1985
- * Vereniging Gelre, *Statistieke beschrijvingen van de steden en het platteland van Gelderland uit 1808, deel 3 Het Kwartier van Nijmegen*, Arnhem, 1986
- * Wolters, J., *De gemeente Bemmél in het Land van Over-Betuwe; geschiedenis van een vijf-dorpen-gemeenschap*, Bemmél, 1954

Oosterbeek, 1991

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326